

Arkadiusz Frania

Słowacki u prapoczątków częstochowskiej polonistyki

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 34, 155-167

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Arkadiusz Frania

SŁOWACKI U PRAPOCZĄTKÓW CZĘSTOCHOWSKIEJ POLONISTYKI

1.

Postać Juliusza Słowackiego wiąże z Częstochową przede wszystkim lata 1959–1960. Wtedy bowiem miejscowy oddział Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, włączając się w ogólnopolskie obchody Roku Słowackiego, zorganizował szereg imprez naukowo-popularnych poświęconych życiu i twórczości autora *Beniowskiego*. Przypomnijmy jednak, że już przed wojną miasto złożyło hołd wieszczowi, kiedy 28 czerwca 1927 roku na częstochowskim dworcu zatrzymał się pociąg wiozący trumnę z jego prochami z Warszawy do Krakowa. Józef Wiśniowski pisał:

W bardzo uroczystym nastroju witała prochy wieszca Częstochowa. Na peronie szpalerem ustawiały się delegacje, a przed budynkiem stacyjnym zebrały się olbrzymie rzesze publiczności. Przy potężnym świcie syren fabrycznych zajechał oczekiwany ze wzruszeniem pociąg. Powitał go hymn narodowy¹.

W uroczystości religijnej celebrowanej przy katafalku przez biskupa Teodora Kubinę wzięli udział: wicewojewoda kielecki i starosta częstochowski. Na koniec „delegacje złożyły liczne wieńce, skłoniły się w hołdzie sztandary i pochyliły z czcią głowy i pociąg ruszył dalej przy dźwiękach marsza żałobnego”².

Oddział Częstochowski TLiAM powstał w 1956 roku³ w wyniku starań Józefa Mikołajtisa, co przerwało ciszę, jaka w zakresie nauk humanistycznych panowała tu w okresie powojennym. Działalność tejże instytucji, zgodnie ze statutem, miała być prowadzona w dwóch kierunkach: naukowym (badawczym) i popularyzacyjnym. Z czasem stała się „terenowym ośrodkiem upowszechniania literatury” i „pozauniwersyteckim [...] terenowym ośrodkiem badań nad literaturą i regionem”⁴, co realizowano poprzez odczyty, sympozja, sesje literackie i naukowe, wystawy⁵.

Efekty tych badań ogłaszano w „Pracach Naukowych Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. Oddział w Częstochowie”. Jednocześnie dostrzegano brak „uczelni typu wyraźnie humanistycznego”⁶. Próby uruchomienia studiów z zakresu filologii polskiej podejmowano już w czasie wojny, gdy Studium Pedagogiczne nawiązało kontakt z Uniwersytetem Ziem Zachodnich⁷ (we wrześniu 1943 roku otwarto filialny Wydział Filologii Polskiej). Ożywienie ruchu akademickiego nastąpiło po upadku powstania warszawskiego, wtedy bowiem w Częstochowie znalazło schronienie wielu uczonych, m.in. Roman Pollak, Waław Kubacki, Zygmunt Szweykowski⁸. Zorganizowano Wydział Humanistyczny, w którego skład, obok sekcji historycznej i pedagogicznej, weszła sekcja polonistyczna (kierownictwo objął Z. Szweykowski⁹).

Kiedy po wojnie rozpoczęto starania o lokalizację w Częstochowie uczelni wyższej, to z racji przemysłowo-produkcyjnego charakteru miasta można było myśleć przede wszystkim o szkole technicznej i ekonomicznej¹⁰. Lukę w ówczesnym miejscowym systemie oświaty i szkolnictwa wypełniono częściowo dzięki staraniom Towarzystwa, którego jednym z pragnień – jak pisał w 1979 roku Józef Mikołajtis – była „konieczność stworzenia w Częstochowie namiastki uczelni humanistycznej typu wyższego”¹¹. Na jednym z zebrań Maria Czaja i Zbigniew Żmigrodzki wygłosili referat *Projekt Studium Humanistycznego w Częstochowie*, a wniosek zorganizowania tegoż studium zgłosił Ziemowit Mikołajtis 4 czerwca 1957 r. W ten sposób powstała „jedyna w Polsce forma społeczna naukowego uhumanistycznego”¹². Początkowo traktowano tę inicjatywę w kategoriach eksperymentu¹⁴, ale w 1962 roku Tadeusz Gierymski na łamach „Nad Wartą”, dodatku kulturalnego do „Gazety Częstochowskiej”, mógł już napisać:

Okazało się też, że Studium to nie koń trojański wprowadzony za szranki kultury socjalistycznej. [...] Dzisiaj Studium nie jest już eksperymentem. Wytrzymało próbę czasu, zdobyło prawo obywatelstwa w mieście, wrosło w jego krajobraz kulturalny¹⁵.

Studia na miejscowej „wolnej wszechnicy” były prowadzone w systemie dwuletnim (od października do czerwca), a obejmowały: technologię pracy umysłowej, historię literatury polskiej i powszechnej, teorię literatury, historię języka literackiego, historię sztuki, teorię i historię muzyki, teatrologię, logikę, psychologię, socjologię, filozofię, etykę, naukę języków obcych¹⁶. Zajęcia w Bibliotece Miejskiej im. Władysława Biegańskiego prowadzili częstochowscy naukowcy, członkowie TLiAM (m.in. Józef Mikołajtis, Ziemowit Jerzy Mikołajtis, Maria Rolska, Barbara Kubicka-Czekaj, Zbigniew Żmigrodzki, Józef Wójcicki, Stefania Morzykowska, Jan Łączewski, Adolf Baranowski, Elżbieta Cichła-Czarniawska), a także profesorowie z najlepszych ośrodków

uniwersyteckich: Kazimierz Wyka, Zdzisław Libera, Julian Krzyżanowski, Czesław Zgorzelski, Władysław Słodkowski. Na sesjach i na zebraniach oddziału wystąpili ponadto profesorowie: Jan Detko, Zofia Szmydtowa, Jan Parandowski, Jerzy Starnawski¹⁷.

W dwunastoletnim okresie działalności (14 X 1957 – 30 VI 1968) Studium Humanistycznego w zajęciach uczestniczyło 588 słuchaczy z Częstochowy, a także dojeżdżający z Zawiercia, Wielunia, Radomska.

Z dzisiejszej perspektywy działalność Towarzystwa i Studium Humanistycznego należy uznać za *p r a p o c z ą t e k*, załączek częstochowskiej polonistyki¹⁸, która od 1975 roku dzięki staraniom Edwarda Polanowskiego rozwijała się już w Wyższej Szkole Pedagogicznej¹⁹. Jej kadry zasilili członkowie TLiAM²⁰, w tym dawni wykładowcy Studium, m.in. Edmund Łągiewka²¹, Barbara Kubicka-Czekaj²², Maria Rolska²³.

2

W drugim roku istnienia Studium, w marcu 1958, rozpoczęto przygotowania do zorganizowania obchodów „Roku Słowackiego”, których przebieg tak pod względem organizacyjnym jak i naukowo-artystycznych (wystawy, sesje, odczyty, przedstawienia teatralne) należy do szczytowych osiągnięć Towarzystwa²⁴. Oddział Częstochowski TLiAM miał na uwadze dwa cele: „włączyć się czynnie do obchodów ogólnopolskich oraz ukazać stopień zainteresowania społeczeństwa Częstochowy sprawami literatury, teatru i sztuki”²⁵. Powołano miejscowy Komitet Uczczenia Roku Juliusza Słowackiego²⁶, działający we współpracy z komitetem ogólnopolskim, na którego czele stali: Antoni Słonimski (prezes Związku Literatów Polskich) i Adam Mauersberger (dyrektor Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza). „Życie Częstochowy” w 1959 r. (nr 20, 69) donosiło o inicjatywie Towarzystwa, ogłaszając jego zamierzenia i plany. Inauguracja Roku Słowackiego odbyła się 12 kwietnia 1959 roku uroczystością w Liceum Państwowym im. Słowackiego, podczas której odsłonięto popiersie patrona, dłuta Gabriela Hajdasa i otwarto wystawę o Słowackim, przygotowaną według scenariusza J. Mikołajtisa i projektu Liceum Technik Plastycznych. Objęła ona życie i dzieła poety, prace o nim, materiały z pogrzebu w Krakowie w 1927 roku (pochodzące ze zbiorów prywatnych J. Mikołajtisa), kult Słowackiego w Częstochowie. W okresie wakacyjnym sprowadzono wystawę objazdową z Muzeum im. A. Mickiewicza, którą eksponowano m. in. w śródmiejskiej siedzibie PTTK.

26 kwietnia w sali wielkiej częstochowskiego teatru zorganizowano z udziałem prof. Juliana Krzyżanowskiego (prezesa Zarządu Głównego TLiAM) sesję naukową²⁷, wyprzedzającą sesje w innych ośrodkach polonistycznych, której przewodniczył rektor Politechniki Częstochowskiej prof. Jerzy Kołakowski. Referaty wygłosili: I. Krzyżanowski – *Słowacki jako dramaturg*, Stefania Morzykowska – „*Godzina myśli*” w świetle psychologii, Józef Wójcicki – *Uwagi o wersyfikacji J. Słowackiego*, J. Mikołajtis – *Słowacki – niepopularny wódz ludu*. Odczyty wzbogacono recytacjami utworów poety: monolog Kordiana w scenie spisku (Edmund Kron), fragmenty *Godziny myśli* (Danuta Kłopocka) i *Beniowskiego* (Tadeusz Teodorczyk). W sprawozdaniu zamieszczonym w „*Życia Częstochowy*” (nr 102) napisano:

Całość sesji, nie mającej precedensu w naszym mieście, była wydarzeniem kulturalnym dużej miary, stanowiąc piękny przejaw hołdu, jaki społeczeństwo Częstochowy złożyło Juliuszowi Słowackiemu w stopięćdziesięciolecie urodzin poety²⁸.

Naukowa część obchodów obejmowała również dwa cykle wykładów, które odbyły się w Bibliotece Miejskiej. Pierwszy cykl – trzymiesięczny (2 października – 11 grudnia 1959) obejmował 11 referatów: Jana Nepomucena Millera – *Rodowód społeczny „Kordiana”*²⁹, Stanisława Balickiego – *Dzieje sceniczne „Mazepy”*, Eugeniusza Sawrymowicza – *Nieznane szczegóły życia i twórczości J. Słowackiego*, Kazimierza Wyki – *Norwid o J. Słowackim*, Ziemowita Mikołajtisa – *Słowacki a teatr światowy*, Mariana Jakóbca – *Słowacki i Słowiańszczyzna*³⁰, Stefana Treugutta – *Z problematyki „Beniowskiego”*³¹, Bogdana Zakrzewskiego – *Juliusz Słowacki a Wiosna Ludów*, Pawła Hertza – *Z warsztatu czytelnika Słowackiego*³² Marii Wojtczak – *Słowacki dla współczesnych*, J. Mikołajtisa – *O wartości dramatów Słowackiego*. Na drugi cykl (1–13 kwietnia 1960) złożyły się cztery odczyty: Kazimierza Wyki – *Juliusz Słowacki a współczesność*³³, Mieczysława Kotlarczyka – *Nowoczesna interpretacja J. Słowackiego w teatrze*, Stanisława Kolbuszewskiego – *O niektórych zjawiskach sztuki literackiej J. Słowackiego*, Józefa Mikołajtisa *Euzebiusz i Juliusz Słowacki (rozważania)*³⁴.

Ogółem szesnastu prelegentów z czterech ośrodków (Warszawa, Kraków, Wrocław, Częstochowa) przedstawiło 19 referatów. Ryszard Wojciechowski, oceniając na łamach „*Pamiętnika Literackiego*” sesje częstochowskie, zwrócił uwagę na dobór prelegentów, wśród których byli nie tylko historycy literatury, ale także literaci (P. Hertz) i ludzie teatru (S. W. Balicki, M. Kotlarczyk)³⁵. Dodajmy, że w ramach zebrań Częstochowskiego Oddziału Towarzystwa w 1959 r. wygłoszono referaty: Józef Wójcicki – *Dwie miłości Słowackiego*, Maria Wojtczak – *O Juliuszu Słowackim*. Ponadto akcję odczytową prowadzono w zakładach pracy i

szkołach. Jednocześnie odbywały się konkursy recytatorskie³⁶ oraz poranki i akademie ku czci poety³⁷.

Tematy odczytów dotyczyły najczęściej twórczości dramaturgicznej Słowackiego, którą też zaprezentowano w wykonaniu scenicznym: *Mazepy* (Państwowy Teatr Polski z Bielska)³⁸, *Księcia Niezłomnego* (Teatr im. Mickiewicza w Częstochowie)³⁹, *Balladyny* (Teatr im. Wyspiańskiego z Katowic)⁴⁰ i *Beniowskiego* (Teatr Rapsodyczny z Krakowa)⁴¹.

Przebieg uroczystości – jak informowała prasa lokalna – miał charakter imponujący. W opinii Ministerstwa Kultury i Sztuki Częstochowa w organizacji obchodów Roku Słowackiego zajęła pierwsze miejsce w kraju⁴². Spośród wszystkich Oddziałów TLiAM tylko Częstochowski, Lubelski, Toruński i Wrocławski zorganizowały cykle prelekcji⁴³ dla upamiętnienia 150 rocznicy urodzin i 110 rocznicy śmierci Słowackiego.

Na szczególne wyróżnienie spośród częstochowskich organizatorów Roku Słowackiego zasługuje J. Mikołajtis, postać na trwałe związana z życiem i twórczością Słowackiego, przyszły autor pionierskiej pracy *Historia literatury ziemi częstochowskiej. Zarys* (Częstochowa, wyd. I, II – 1982, wyd. III – 1985)⁴⁴. W 1927 roku, będąc jeszcze studentem filologii polskiej (UJ), przewodniczył on Głównemu Komitetowi Akademickiemu Sprowadzenia Zwłok Juliusza Słowackiego na Wawel, m.in. w imieniu studentów przemawiał na pierwszym zebraniu Komitetu Obywatelskiego, był członkiem delegacji na audiencję do marszałka Piłsudskiego i prezydenta⁴⁵. Rok wcześniej wydał wraz z Teodorem Dzikiem skrypt wykładów swojego mistrza Józefa Kallenbacha⁴⁶ pt. *Dramaturgia Juliusza Słowackiego*. Na łamach „Ruchu Literackiego” (1929, z. 8) opublikował rozprawę *Wroński–Słowacki*, a w artykule *Mylna chronologia listu Słowackiego* („Ruch Literacki” 1928, z. 4)⁴⁷ ustalił datę listu do matki, drukowanego przy końcu 1842 roku, na okres między 10 listopada 1841 roku, a 16 maja 1842. Na szczególną zaś uwagę zasługuje opublikowanie przez niego (z autografu) w kwietniu 1936 r. w „Jednodniówce” grupy literackiej „Drugi Tor”⁴⁸ wiersza Słowackiego wpisane go do sztambucha (tzw. *Albumu trzech wieszczów*) Elizy Branickiej (późniejszej Krasieńskiej), drukowanego po raz pierwszy w „Kronice Rodzinnej” z 1875 roku (nr 12 z 15 czerwca) pod tytułem *W albumie E. hr. K.*. Częstochowski badacz zane-gował wówczas misterną koniekturę Juliusza Kleinerja, który proponował wers trzeci pierwodruku („Aby słów miało nieśmiertelnych postać”) uznać, ze względu na rzekomą niewłaściwość stylistyczną⁴⁹, za błąd zecerski i odczytać jako „Aniołów miało nieśmiertelnych postać”. W różny sposób próbowano rozszyfrować inicjały w tytule wiersza. J. Kleiner przypuszczał, że mogą oznaczać Eleonorę hr. Komorowską z Krzemieńca, i – podobnie jak Ferdynand Hoesick – nie chciał uznać tekstu za wiersz dla Elizy Krasieńskiej, która w chwili powstania wiersza

(„Paryż, 29 czerwca 1841”) była jeszcze Branicką. W wydaniu *Dzieł Słowackiego* mamy przeto tytuł: *W albumie E. hr. Krasieńskiej*, który winien brzmieć: *W albumie E. i K. hr. Branickich*, jako że skierowany był do obu sióstr Branickich (Elizy i Katarzyny)⁵⁰. Odkrycie J. Mikołajtisa jest tym cenniejsze, iż obecnie nie są znane losy albumu.

Wyrazem uznania dla osiągnięć badacza było zaproszenie go (jako jedyne go częstochowianina) na międzynarodową sesję poświęconą Słowackiemu, zorganizowaną przez IBL PAN i Komisję Roku Słowackiego w Warszawie w dniach 25–28 listopada 1959⁵¹.

3.

Wydawniczym plonem częstochowskich imprez popularnonaukowych była pozycja *W roku Słowackiego*, opublikowana w 1961 roku przez katowickie Wydawnictwo „Śląsk” jako pierwszy tom *Prac Naukowych* Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza Oddziału w Częstochowie, pod redakcją Józefa Mikołajtisa i Józefa Wójcickiego⁵². Książkę zaprezentowano w październiku tegoż roku w Warszawie podczas ogólnopolskiego Zjazdu Delegatów Oddziałów z okazji 75-lecia istnienia TLiAM.

Książkę otwiera wiersz Elżbiety Cichli-Czarniawskiej⁵³ *Kwiaty dla Salomei*, będący poetyckim wyrazem hołdu środowiska literackiego Częstochowy dla Słowackiego. Tekst ze względu na jego „głęboki liryzm” przedrukował J. Mikołajtis w *Historii literatury ziemi częstochowskiej*.

Część pierwszą tomu stanowi drobiazgowo sprawozdanie *Obchody „Roku Słowackiego” w Częstochowie*, wzbogacone czarno-białymi zdjęciami z wystawy w Liceum im. Słowackiego i sesji naukowej. Część zasadniczą publikacji stanowi wybór (10 spośród 19) referatów (bądź ich streszczeń) zaprezentowanych w czasie częstochowskich obchodów Roku Słowackiego.

Julian Krzyżanowski (Uniwersytet Warszawski) w szkicu *Słowacki jako dramaturg*⁵⁴ postulował stworzenie dzieła przedstawiającego osobowość twórczą i miejsce autora *Balladyny* w kulturze polskiej. Stwierdził, iż w roku jubileuszowym „ogniskiem kultu poety” (R 33)⁵⁵ będą teatry, a samego poetę – ze względu na kryteria historycznoliterackie, bibliograficzne i recepcję – uznał za twórcę nowoczesnego teatru. O wartości dzieł Słowackiego – zdaniem badacza – decydują: umiejętność dobierania tematów i motywów, eksperymentowanie z melodramatycznością w celu spotęgowania tragizmu, umiejętność budowania utworów dramatycznych, „przedziwny i jedyne w swoim rodzaju język Słowackiego”

(R 43) oraz charakter narodowy (ideologiczny, wieszcz). Krzyżanowski postulował zamknięcie Roku Słowackiego księgą o poecie w teatrze Polski Ludowej.

Stefania Morzykowska (psycholog, nauczycielka częstochowskiego Liceum Pedagogicznego) w artykule „*Godzina myśli*” w *świecie psychologii* poddała analizie wczesny okres życia poety (1813–1832), by zakończyć ją konkluzją: „Słowacki, opisując przeżycia dzieciństwa i młodości, odczuwa je głęboko, gdyż zamknął w nich serce – a patrząc na nie z perspektywy czasu stwierdza, że w tym właśnie okresie doznał rozdarcia między rzeczywistością a marzeniem” (R 48).

Józef Wójcicki (nauczyciel częstochowskiego Liceum im. R. Traugutta) w artykule *Uwagi o wersyfikacji Juliusza Słowackiego*, wychodząc od stwierdzenia wewnętrznego piękna, ładu i harmonii, stanowiących o wielkości poezji twórcy *Beniowskiego*, charakteryzował system wersyfikacyjny poety (swobodne używanie miar wierszowych od 4-zgłoskowych do 14-zgłoskowych). Polemizował ze stwierdzeniem Jana Łosia, iż w okresie mistycznym Słowacki zaniedbał systematyczną rytmikę, rym, strofikę (ulubione strofy: sekstyna, oktawa).

Józef Mikokajtis w szkicu *Niepopularny wódz ludu (Rzecz o Juliuszu Słowackim)* rozpatrywał twórczość poety ze względu na obecność w nich pierwiastka ludowości, powołując się na opinie Juliusza Kleinera, Józefa Kallenbacha, listy, *Dziennik i Raptularz poety*. Przecistawiając się sądom opartym na psychologizmie i metodzie filologicznej, badacz podkreślił demokratyzm i rewolucyjność poety, związek jego dramaturgii z realnym życiem społeczno-politycznym.

Szkic Eugeniusza Sawrymowicza (Uniwersytet Warszawski) przynosił w pewnym sensie zapowiedź kalendarium Słowackiego, zawierał bowiem nieznanne szczegóły z życia i twórczości poety, podejmując przy tym próbę rozszyfrowania „białych kart” w listach i poezji.

Związki Norwida ze Słowackim rozpatrywał Kazimierz Wyka (Uniwersytet Jagielloński) w szkicu *Norwid o J. Słowackim*. Trzy spotkania poetów i udział Norwida w pogrzebie autora *Balladyny* wpłynęły na kształt jego sylwetki w *Czarnych kwiatach*. Dzieło to „najgodniejsze jest geniuszu Słowackiego, pełne hamowanego wzruszenia i dyskretnego kultu” (R 110). Szczególną uwagę kierował badacz na szkic *O Juliuszu Słowackim w sześciu publicznych posiedzeniach* (1861) jako najpełniejszą wypowiedź Norwida na temat Słowackiego, która dopełnia prelekcje paryskie Mickiewicza.

Z kolei Bogdan Zakrzewski (Uniwersytet Wrocławski) przedmiotem swojego szkicu *Wrocławska „Wiosna ludów” J. Słowackiego* uczynił wrocławski epizod w biografii Słowackiego. Pierwszy dzień pobytu we Wrocławiu badacz zrekonstruował na podstawie relacji Mieczysława Weryhy-Darowskiego, którą literacko przekształciła Konopnicka.

Mieczysław Kotlarczyk, dyrektor Teatru Rapsodycznego w Krakowie, rozpoczął artykuł *Nowoczesna interpretacja Słowackiego w teatrze* rozróżnieniem terminów „współczesny” i „nowoczesny”. Przypominając opinie Mickiewicza, Mochnackiego, Władysława Bogusławskiego, Wyspiańskiego, Rostworowskiego i Boya-Żeleńskiego na temat charakteru nowoczesnego teatru, eksponującego słowo poetyckie, stwierdził, iż wiersz Słowackiego wymaga nowoczesnej ekspresji słowa, opartej na asymetrii, rytmii i ekonomii środków wyrazu. Autor krytycznie ocenił te inscenizacje dzieł Słowackiego, które nawiązują kontakt z publicznością przede wszystkim za pomocą widowiskowości, scenografii. Uważa, że nowoczesny teatr powinien sięgać nie tylko po dramaty Słowackiego, ale również po jego listy, prozę poetycką, poematy, epejeje.

Maria Wojtczak, nauczycielka Liceum im. Słowackiego, w artykule kierowanym przede wszystkim do młodzieży szkół średnich *Słowacki dla współczesnych* omawiała rolę i znaczenie twórczości poety we współczesności na podstawie materiału zaczerpniętego z *Balladyny*, *Lilli Wenedy*, *Księdza Marka*, *Fantazego* i *Beniowskiego*.

Zbiór zamyka szkic Ziemowita Jerzego Mikołajtisa⁵⁶ z Warszawy, będący przedrukiem rozdziału pierwszego obszernej pracy *Słowacki a scena europejska do połowy XIX wieku*⁵⁷.

W szkicu tym szeroko scharakteryzowano m.in. koncepcję „tragedii narodowej”, atmosferę ścierania się tendencji romantycznych i klasycznych w warszawskim środowisku literackim, a także uwagi na temat tragedii Słowackiego o Mahomecie, w kontekście tradycji *Mahometa* Woltera w Wilnie.

Zdaniem prasowego recenzenta tomu, „całość książki, aczkolwiek ujęta fragmentarycznie, daje przecież ogólny obraz twórczości Słowackiego i zacieśnia bezpośrednią więź między czytelnikiem i poetą”⁵⁸. Publikacja ta wzbogaciła jednocześnie wydawniczy plon obchodów Roku Słowackiego, na który złożyły się zarówno krytyczne edycje dzieł poety, jak i prace historycznoliterackie, w wielu przypadkach przygotowane przez autorów częstochowskich.

Również dwudziesty piąty rok swojej działalności polonistyka częstochowska rozpoczęła od zorganizowania z okazji 150. rocznicy śmierci Słowackiego międzynarodowej sesji naukowej *Badacze, inscenizatorzy i tłumacze dzieł Juliusza Słowackiego*⁵⁹. *Bogactwo* zaplanowanych odczytów i imprez teatralnych pozwala żywić nadzieję, iż Częstochowa, podobnie jak 40 lat temu, godnie uczci pamięć autora *Mazepy*.

Przypisy

¹ J. Wiśniowski, *Pochód na Wawel. Pamiątka z pogrzebu Juliusza Słowackiego (14–28 czerwca 1927)*, Kraków 1937, s. 65. Opis przejazdu pociągu przez miasto odnajdziemy również w książce Jarosława Iwaszkiewicza *Podróże do Polski* (Warszawa 1979, rozdział: *Z Warszawy do Krakowa*, tekst powstał w 1927 roku): „Oto jest Częstochowa. Armaty wałą w pobok pociągu. Fabryki zbiegły się do toru kolejowego i ryczą ogłuszająco. Gdy cichną chwilami, słychać dzwonięcie wszystkich jasnogórskich dzwonów. Most zawieszony nad koleją czerni się tłumem ludzi i paciorkami różowych twarzy dzieci” (s. 49).

² J. Wiśniowski, *op. cit.*, s. 66. Dodajmy, że powrót poety do ojczyzny uczczono również uroczystą akademią w I Gimnazjum (obecnie Liceum im. H. Sienkiewicza), na którą złożyło się, jak podaje J. Wiśniowski (*op. cit.*, s. 125), m.in. przemówienie, deklamacje utworów poety (*Testament mój, Grób Agamemnona*, fragmenty *Kordiana*), śpiewy chóru męskiego, solo skrzypcowe, aria z opery *Straszny dwór*.

³ Zebranie organizacyjne odbyło się 24 XI 1956 roku w Bibliotece Miejskiej im. Władysława Biegańskiego. W skład zarządu Oddziału weszli m.in.: J. Mikołajtis (przewodniczący), Józef Wójcicki (wiceprzewodniczący), Zbigniew Żmigrodzki (sekretarz). Zob.: *Powstało Towarzystwo Literackie*, „Gazeta Częstochowska” 1956, nr 21, s. 6; B. Snoch, *Mały leksykon Częstochowy*, Częstochowa 1995, s. 88; K. Brol, *Ważniejsze instytucje, towarzystwa naukowe i kulturalno-oświatowe działające na terenie Częstochowy*, w: *Dzieje Częstochowy od zarania do czasów współczesnych*, red. A. Czarnota, S. Krakowski, B. Puczyński, F. Sobalski, A. Rotaub, Katowice 1964, s. 367.

⁴ [red.] *Naszemu miastu i społeczeństwu*, „Prace Naukowe”, pod red. J. Mikołajtisa i J. Wójcickiego, t. XXXIII/XXXIV, „Komunikaty Naukowe”, pod red. Z. J. Mikołajtisa, A. Baranowskiego i A. Kunysza, rok XIII/XIV [*Księgi dla miasta. Księga I. Literatura i społeczeństwo*, praca zbiorowa pod red. A. Kunysza i Z. J. Mikołajtisa], Częstochowa 1976–1980, s. 6, 16.

⁵ Szczegółowe informacje o działalności Towarzystwa zawarto w artykułach: J. Mikołajtis, *Oddział częstochowski (1956)*, „Pamiętnik Literacki” 1962, z. 3; *idem*, *Z działalności Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza Oddział Częstochowski (1956–1963)*, „Ziemia Częstochowska”, t. V, 1965; *idem*, *Rola oddziałów towarzystwa w życiu kulturalnym regionu na przykładzie częstochowskiego TLiAM*, „Prace Naukowe”, pod red. J. Mikołajtisa i J. Wójcickiego, t. XXXV, „Komunikaty Naukowe” [*Sesja literacka w 60-lecie Wielkiej Rewolucji*], pod red. Z. J. Mikołajtisa, A. Baranowskiego i A. Kunysza, rok V, Częstochowa 1975; „Prace Naukowe”, pod red. J. Mikołajtisa i J. Wójcickiego, t. XXXIII/XXXIV, „Komunikaty Naukowe”, pod red. Z. J. Mikołajtisa, A. Baranowskiego i A. Kunysza, rok XIII/XIV I [*Księgi dla miasta. Księga I. Literatura i społeczeństwo*, praca zbiorowa pod red. A. Kunysza i Z. J. Mikołajtisa], Częstochowa 1976–1980 [tom wydany z okazji dwudziestopięciolecia oddziału częstochowskiego TLiAM]; zob. tam: szkic redakcji *Naszemu miastu i społeczeństwu*, J. Mikołajtisa *Kronika XXV lat pracy dla literatury, Studium Humanistyczne TLiAM w Częstochowie*.

⁶ J. Wójcicki, *O tradycjach i aspiracjach naukowo-literackich Częstochowy*, „Prace Naukowe”, pod red. Z. J. Mikołajtisa i J. Wójcickiego, t. III, „Komunikaty Naukowe”, pod red. A. Baranowskiego i Z. J. Mikołajtisa, rok II, nr 2, Częstochowa 1964, s. 9.

⁷ Zob. J. Maciejewski, *Dzieje poznańskiej polonistyki uniwersyteckiej 1842–1988*, Poznań, *passim*.

⁸ Zob. J. Mikołajtis, *Historia literatury ziemi częstochowskiej. Zarys*, wyd. III, Częstochowa 1985, s. 164–165; J. Wójcicki, *Tajne nauczanie w Częstochowie w okresie okupacji 1939–1945*, „Prace Naukowe”, pod red. J. Mikołajtisa i J. Wójcickiego, t. XVI, „Komunikaty Naukowe”, pod red. A. Baranowskiego i Z. J. Mikołajtisa, rok VII, nr 2–6, Częstochowa 1969, s. 67–74, 76–80,

89–91; M. Kołakowski, *Tajne nauczanie uniwersyteckie w okupowanej Częstochowie*, „Niedziela” 1984, nr 17, s. 6–7; K. Kolińska, *Serce i rozum*, „Stolica” 1979, nr 22, s. 16, 14.

⁹ Z dziennika Wacława Kubackiego wiemy, iż w dniu 10 listopada 1944 roku w Częstochowie „prof. Szweykowski miał ciekawy wykład o baśniowych elementach w *Ogniem i mieczem* na zebraniu profesorów, docentów i wykładowców podziemnych uniwersytetów: warszawskiego, łódzkiego i poznańskiego” (W. Kubacki, *Dziennik 1944–1958*, Warszawa 1971, s. 22).

¹⁰ W 1950 roku powstała Wyższa Szkoła Administracyjno-Handlowa (w 1950 r. przemianowana na Wyższą Szkołę Ekonomiczną), a w 1949 Wyższa Szkoła Inżynierska (od 1955 r. Politechnika Częstochowska). Zob.: A. L. Czarnota, *Kształtowanie się środowiska naukowego w Częstochowie i regionie w okresie lat 1932–1982*, „Ziemia Częstochowska”, t. XV, 1984, s. 47–53; *idem*, *Szkolnictwo wyższe*, [w]: *Dzieje Częstochowy od zarania do czasów współczesnych*, s. 319–326.

¹¹ J. Mikołajtis, *Rola oddziałów towarzystwa w życiu kulturalnym regionu na przykładzie Oddziału Częstochowskiego TLiAM*, s. 54. O humanistycznych aspiracjach Częstochowy pisał Janusz Lipiec (*Humanistyczne aspiracje*, „Nad Wartą” 1967, nr 7, s. 1–2)

¹² J. Mikołajtis, *Oddział Częstochowski (1956)*, s. 343. Zob. *Osiągnięcia Studium Humanistycznego po dwuletniej jego działalności. Jedynie w Polsce*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 159, s. 6; *TLiAM rozszerza swoją działalność*, „Życie Częstochowy” 1961, nr 26, s. 6.

¹³ Por. tytuł artykułu T. Gierymskiego – *Placówka wychowania humanistycznego* („Nad Wartą” 1962, nr 11, s. 5).

¹⁴ Żaden inny oddział TLiAM nie prowadził takiej placówki kulturalno-szkoleniowej o programie akademickim. Dodajmy, iż z inicjatywy oddziału utworzono w Politechnice Częstochowskiej w celu uhumanistyczenia studentów tej uczelni lektorat historii nauki (jako przedmiot zaliczeniowy), który prowadził J. Mikołajtis.

¹⁵ T. Gierymski, *op. cit.*, s. 5.

¹⁶ Na zajęciach inauguracyjnych (14 października 1957) wykłady wygłosili: Ziemowit Mikołajtis o teatrze staroindyjskim i J. Mikołajtis z propedeutyki literatury powszechnej (zob. *76 uczestników rozpoczęło zajęcia na Studium Humanistycznym*, „Życie Częstochowy” 1957, nr 247, s. 6). W 1958 roku ukazał się skrypt dla słuchaczy J. Mikołajtisa *Z dziejów literatury powszechnej* omawiający literaturę Chin i Indii.

¹⁷ J. Starnawski napisał: „Przed powstaniem polonistyki w częstochowskiej WSP przyjeżdżałem z Łodzi na wykłady, które pod nazwą Studium Humanistycznego prowadził w ramach prac Częstochowskiego Oddziału Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza sędziwy „Kulturträger” Częstochowy, prezes Oddziału, Józef Mikołajtis” (*O Edwardzie Polanowskim wspomnienie*, [w]: *Profesor Edward Polanowski. Uczony i człowiek*, pod red. B. Kulki, K. Z. Szymańskiej, Częstochowa 1995, s. 63)

¹⁸ Za załączek WSP uważa się powstałe w 1957 roku Studium Nauczycielskie (od 1958 roku z kierunkiem filologia), w 1971 przemianowane na Wyższą Szkołę Nauczycielską, a w 1975 ostatecznie na WSP.

¹⁹ Zob. E. Polanowski, *Zaczątki akademickiej humanistyki*, „Nad Wartą” 1975, nr 11, s. 1–2; *idem*, *Pierwsi absolwenci polonistyki WSP*, „Gazeta Częstochowska” 1979, nr 29, s. 3; B. Puchała, A. J. Zakrzewski, *Dziesięciolecie działalności polonistyki w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie*, „Prace Naukowe WSP w Częstochowie”, seria: Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury, z. II, 1989, s. 103–108; Maria Lesz-Duk, *Zarys historii polonistyki częstochowskiej*, [w]: *Z polonistycznych warsztatów badawczych Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie (Materiały z konferencji naukowej Częstochowa 20–21 listopada 1995 r.)*, pod red. M. Lesz-Duk, Częstochowa 1998. J. Mikołajtis wierzył głęboko, iż WSP, której fundamenty – w opinii badacza –

stanowiła działalność Studium Humanistycznego, przekształci się w uniwersytet Częstochowski („Prace Naukowe” pod red. J. Mikołajtisa i J. Wójcickiego, t. XXXV, s. 54).

²⁰ Z myślą o młodszej kadrze naukowców Oddział uruchomił tzw. Sekcję Doktorancką.

²¹ E. Łągiewka doktoryzował się na podstawie pracy o Konstantym Wojciechowskim. W „Pracach Naukowych” TLiAM opublikował m.in.: *Władysław Broniewski – poeta proletariacki* (1965), *Większe formy literackie w powojennej twórczości Gałczyńskiego* (1969); w „Pracach Naukowych WSP”: *Prace Konstantego Wojciechowskiego nad podręcznikami szkolnymi* (1978), *W poszukiwaniu dróg. Początki naukowej twórczości Konstantego Wojciechowskiego: 1892–1903* (1985), zob. również przyp. 38.

²² Barbara Kubicka-Czekaj w Studium Humanistycznym prowadziła zajęcia z teorii literatury; doktoryzowała się na podstawie pracy o Józefie Grajnercie. Publikowała m.in. w „Pracach Naukowych TLiAM: *O zainteresowaniach artystycznych Stefana Żeromskiego* (1965), *W sprawie Joasi z „Ludzi bezdomnych”* (1966), w „Pracach Naukowych WSP”: *Zarys życia i twórczości Józefa Grajnera* (1979), *Józef Grajner – pisarz i wydawca* (1980), *Kazimierz Kosiński i Ignacy Koziński – autorzy prac o Łukaszu Górnickim* (1985).

²³ Maria Rolska w Studium Humanistycznym prowadziła zajęcia z historii języka polskiego. W „Pracach Naukowych” WSP opublikowała m.in.: *Częstochowska Księga Miejska z lat 1759–65 godny uwagi zabytek języka* (1978), *„RODŁO” – próba rozważań socjolingwistycznych* (1979).

²⁴ Zob. wywiad z J. Mikołajtisem (*O działalności i zamierzeniach Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza*, „Nad Wartą” 1959, nr 10, s. 7).

²⁵ *Obchody „Roku Słowackiego” w Częstochowie*, w: *W Roku Słowackiego*, Katowice 1961, s. 9.

²⁶ Zob. *Powołanie Komitetu Uczczenia Roku Juliusza Słowackiego*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 68, s. 8; *Komitet Uczczenia Roku Słowackiego już rozpoczął swoją działalność*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 77, s. 6.

²⁷ Sesja naukowa w Częstochowie wyprzedziła konferencje w: Łodzi (UŁ. 30–31 XI 1959) Warszawie (IBL PAN 25–28 XI 1959. 23 VIII 1959), Lublinie (KUL, 10–11 XII 1959), Katowicach (Instytut Śląski i WSP. 31 III 1960), Opolu (Instytut Śląski. 20 II 1960. WSP 31 III 1960). O konferencji częstochowskiej brak informacji w pracy Mariana Tatary *Stan badań nad twórczością Juliusza Słowackiego w latach 1945–1960* („Pamiętnik Literacki” 1964, z 1. 2) Zdaniem badacza sesje rocznicowe zapoczątkował Uniwersytet Łódzki.

²⁸ *Uroczystą sesją naukową Częstochowa uczciła pamięć Juliusza Słowackiego*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 102, s. 6. Zob. *Rozpoczął się Rok Słowackiego*, „Gazeta Częstochowska” 1959, nr 16, s. 7.

²⁹ Referat przedrukowany w piśmie „Życie i Myśl” (1960, nr 3/4).

³⁰ Zob. Marian Jakóbiec, *Idea słowiańska Juliusza Słowackiego*, „Slavia Orientalis” 1960, nr 2.

³¹ Referat wygłoszony też w czasie sesji w Warszawie zorganizowanej przez IBL PAN (25–28 listopada 1959), opublikowany pt. *Beniowski – próba charakterystyki poematu* w zbiorze pokonferencyjnym: *Rok Słowackiego. 1809–1959. Materiały Sesji Naukowej 25–28 listopada 1959*. Warszawa 1959.

³² Referat opublikowany w edycjach: J. Słowacki, *Liryki* [wspólnie z M. Bizanem]; *Juliusza Słowackiego myśli o literaturze i sztuce* (Warszawa 1959) opracowanych przez P. Hertza

³³ Referat wygłoszony również w czasie warszawskiej sesji (patrz przyp. 29), tekst przedrukowany w „Przeglądzie Humanistycznym” (1960, nr 2).

³⁴ Referat wydrukowany w „Ziemi Częstochowskiej” (t. IV, 1961).

³⁵ R. Wojciechowski, *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza w latach 1957–1961*, „Pamiętnik Literacki” 1962, nr 3, s. 56. Tam również opinia o J. Mikołajtisie: „niestrudzony, pelen inwencji i ambitnego uporu prezes Oddziału w Częstochowie” (s. 65).

³⁶ *Plon recytatorskiego konkursu Roku Słowackiego*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 72, s. 6. *Sukces częstochowskich recytatorów w konkursie z okazji Roku Słowackiego*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 100, s. 6.

³⁷ *Poranek ku czci Juliusza Słowackiego*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 101, s. 6; *Z okazji trwania Roku Słowackiego*, „Gazeta Częstochowska” 1959, nr 22, s. 4.

³⁸ Zob. recenzję przedstawienia: T. Kwaśniewski, *Nasza ocena. „Mazepa”*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 75, s. 10. Tam zapowiedź czterech przedstawień, w tym nie zrealizowany projekt występów Teatru Zagłębia z Sosnowca z *Lillą Wenedą*. Dodajmy, że pod kierunkiem Tadeusza Teodorczyka grupa amatorska przy Częstochowskich Zakładach Przemysłu Budowlanego im. Z. Modzelewskiego (tzw. „Częstochowianka”) przygotowała przedstawienie *Mazepy*.

³⁹ Zob. „*Księcia Niezłomnego*” przygotowuje Teatr im. Adama Mickiewicza, „Życie Częstochowy” 1959, nr 175, s. 6; recenzję przedstawienia: T. Kwaśniewski, *Nasza ocena. „Książę Niezłomny”*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 184, s. 6.

⁴⁰ Zob. informacje w „Życiu Częstochowy” z 1959 roku: *Ciekawa impreza kulturalna. „Dni Teatrów Śląska”* (nr 215, s. 6); *Gościnne występy Teatru Śląskiego* (nr 219, s. 6); *Takich wizyt więcej. „Dni Teatrów Śląska” zapoczątkowały szeroką wymianę* (nr 226, s. 8).

⁴¹ Zob. T. Kwaśniewski, *Piękno żywego słowa w poezji Juliusza Słowackiego*, „Życie Częstochowy” 1960, nr 87, s. 6.

⁴² *W hołdzie Wieszczeni*, „Życie Częstochowy” 1960, nr 85, s. 6 (tam również zapowiedź Księgi Pamiątkowej Roku Słowackiego).

⁴³ Ze sprawozdań oddziałów, zamieszczonych w „Pamiętniku Literackim” (1962, nr 3), wiemy, że: we Wrocławiu (13–14 XI 1959) referaty wykładli – M. Jabóbiec, B. Zakrzewski, S. Kolbuszewski, M. Ingot, Z. Barański; w Toruniu (20 XII 1959) – K. Górski, B. Nadolski, W. Preisner. Lokalna prasa („Życie Częstochowy” 1959, nr 264, s. 80) głosiła, iż jedynie w Częstochowie wybrano cykl prelekcji jako formę obchodów Roku Słowackiego.

⁴⁴ Omówienie życia i działalności J. Mikołajtisa można znaleźć w: „Komunikaty Naukowe”, pod red. E. Łągiewki, T. Starczewskiego, J. Wójcickiego, t. XLII, Częstochowa 1991 („Pro memoria” IV) (tam prace J. Wójcickiego, E. Łągiewki, E. Amicisa); B. Snoch, *Ilustrowana Encyklopedia Częstochowy*, „Gazeta Częstochowska” 1999, nr 17, s. 8; *Mikołajlis Józef (1898–1991). Czestochowianin Stulecia*, „Dziennik Częstochowski” [dodatek do „Dziennika Zachodniego”] 1999, nr 473, s. III; T. Gierymski, *Józef Mikołajtis, czyli słowo o człowieku*, „Dziennik Częstochowski. 24 Godziny” 1991, nr 121, s. 4; *Śp. Profesor Józef Mikołajtis*, „Gazeta Częstochowska” 1991, nr 4, s. 3; S. Folfasiński, *Józef Mikołajtis*, „Poglądy” 1981, nr 12 [stronica podtytułowa]; hasło osobowe [w:] *Słownik ludzi związanych z książką w regionie częstochowskim*, poz. 27, mszps w zbiorach Miejskiej Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie. Zob. także wspomnienia badacza pt. *Autor o sobie* w jego *Historii literatury ziemi częstochowskiej. Zarys*.

⁴⁵ Zob. J. Wiśniowski, *op. cit.*, s. 15–16, 21, 24, 75–76. J. Mikołajtis, *Wspomnienie o Juliuszu Kleinerze*, „Lewary” 1957, nr 2.

⁴⁶ Zob. J. Mikołajtis, *Józef Kallenbach (1861–1920)*, „Pamiętnik Literacki” 1962, z. 3.

⁴⁷ Badaczowi za argument posłużyło pięć przesłanek, wynikających z treści listu: brak wiadomości od matki przez całą zimę; sprawa wysłanych książek; wzmianki o kupionych meblach; projektowany wyjazd matki do wód; brak towianistycznego zabarwienia listu, charakterystycznego po 12 lipca 1842 r.; Zob. również *Kalendarz bycia i twórczości Juliusza Słowackiego*, oprac. E. Sawrymowicz przy współpracy S. Makowskiego i Z. Sudolskiego, Wrocław 1960, s. 390–391.

⁴⁸ Tekst przedrukował w „Czasopiśmie Literackim” w artykule *W siedzibie Zygmunta Krasińskiego* (czerwiec 1936, nr 1, s. 1–3), a następnie już po wojnie w rozdziale *Album Trzech Wieszców*

zamieszczonym w pracy *Z ostatnich lat życia Zygmunta Krasińskiego* („Ziemia Częstochowska”, t. IV, 1947, s. 49–52).

⁴⁹ Zob. J. Kleiner, *Juliusz Słowacki. Dzieje twórczości*, wyd. II, t. 3, Lwów, Warszawa, Kraków 1928, s. 198; K. Górski, *Tekstologia i edytorstwo dzieł literackich*, Warszawa 1975, s. 70–71; E. Łągiewka, „*Czasopismo Literackie*” (1936–1938), „Prace Naukowe WSP w Częstochowie, Seria Humanistyczna, cz. I, nr 4, 1981; *idem*, *Czasopismo literackie*, „*Drugi Tor*” (1936), „Prace Naukowe WSP w Częstochowie”, seria: Filologia polska, Historia i Teoria Literatury, z. IV, 1994.

⁵⁰ Zob. *Kalendarz życia i twórczości Juliusza Słowackiego*, s. 390–391.

⁵¹ Zob. informacje w „*Życiu Częstochowy*” z 1959 roku: *Prof. Mikołajtis zaproszony na międzynarodową sesję poświęconą J. Słowackiemu* (nr 281, s. 6); *Udział prof. J. Mikołajtisa w sesji naukowej o J. Słowackim* (nr 285, s. 6): „W czasie dyskusji prof. J. Mikołajtis również zabierał głos, zastanawiając się przede wszystkim nad wypowiedzią prof. Fabre’a z Francji i stwierdzając, że uwagi te, w których dyskutant poruszył sprawę związków Słowackiego ze współczesnymi mu pisarzami i poetami francuskimi stanowią *novum* w dotychczasowych badaniach nad *Godziną myśli*. [...] Wypowiedzi prof. J. Mikołajtisa zostały jak najprzychylniej przyjęte i ocenione przez audytorium”, redakcja przedrukowała również fragment listu badacza: „Uwagi analityczne i sugestie prof. Fabre’a [...] wypowiedziane na przykładzie Słowackiego, wykazały trwającą po dziś dzień tradycję współżycia i współpracy francusko-polskiej ząbioną z jednej o niezmiernie ważne lata Wielkiej Emigracji wieku XIX. a z drugiej strony o wielki nasz demokracizm dzisiejszy, odgrywający doniosłą rolę pomostu w dokonującym się postępie na progu nowej epoki”.

⁵² *Trwały ślad obchodów Roku Słowackiego w Częstochowie*, „*Życie Częstochowy*” 1961, nr 261, s. 6 (tam zapowiedź zawartości książki, w której „zebrano najcenniejsze prace naukowe związane z obchodami ku czci poety”). Jana Chełmickiego recenzja książki (*Jeszcze jeden dowód osiągnięć kulturalnych Częstochowy*) ukazała się w prze 276 „*Życia Częstochowy*”.

⁵³ E. Cichła-Czarniawska, poetka, obecnie związana ze środowiskiem lubelskim, autorka kilku tomów poezji i prozy. Doktoryzowała się na podstawie pracy o Jalu Kurku. W „*Pracach Naukowych*” TLiAM drukowała szkice literackie (m. in. *Twórczość poetycka Częstochowy w dwudziestopięcioleciu PRL*) i wiersze (np. *Określając światłocień*).

⁵⁴ Fragmenty artykułu pt. *Twórca nowoczesnego dramatu polskiego* drukowała „*Twórczość*” (1959, nr 9).

⁵⁵ Litera R oznacza pozycję *W roku Słowackiego*, cyfry arabskie – numery cytowanych stronic.

⁵⁶ Chełmicki w recenzji mylnie przypisuje autorstwo tego szkicu J. Mikołajtisowi.

⁵⁷ Pracę opublikowało w 1961 roku katowickie Wydawnictwo „Śląsk”.

⁵⁸ J. Chełmicki, *op. cit.*, s.6.

⁵⁹ Prologiem do obchodów wrześniowych Roku Słowackiego w Częstochowie stała się prelekcja B. Kubickiej-Czekaj nt. *Pochód Słowackiego i Mickiewicza na Wawel*, zorganizowana 21 IX 1999 r. przez Oddział Częstochowski TLiAM w Bibliotece Miejskiej im. W. Biegańskiego.